

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ Γ' ΤΑΞΗΣ ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΟΜΑΔΑ Α'

ΘΕΜΑ Α1

α. σελ. 92 - 93: «Το κόμμα του Γ. Θεοτόκη..... πυρήνα των αντιβενιζελικών».

β. σελ. 213-214: « (Στο μεταξύ) η επανάσταση (στο Θέρισο) είχε αποκτήσει.... προς τους επαναστάτες».

γ. σελ. σελ. 152 : « Με βάση το άρθρο 11.....περιουσίας των ανταλλαξιμών», και σελ. 146: « (Μετά τη μικρασιατική καταστροφή) Περίπου 200.000 Έλληνες.... Μικτής Επιτροπής».

ΘΕΜΑ Α2

1-Σ, 2-Λ, 3-Λ, 4-Λ, 5-Σ

ΘΕΜΑ Β1

Σελ. 142 - 143: «Η επιστροφή των προσφύγων..... το δρόμο της προσφυγιάς».

ΘΕΜΑ Β2

Σελ. 157: «Την αστική αποκατάσταση..... επέκταση λιμανιών κ.α.)».

ΘΕΜΑ Γ1

α. Παρά την έντονη αντίδραση του βασιλιά Γεωργίου Α', η Εθνοσυνέλευση του 1862 – 1864 επέβαλε την αρχή να προέρχεται η κυβέρνηση από την κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Αυτό που δεν ορίστηκε με σαφήνεια, διότι θεωρήθηκε αυτονόητο, ήταν ότι ο βασιλιάς όφειλε να δώσει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης σε βουλευτή του κόμματος που είχε την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας της Βουλής. Ο Γεώργιος εκμεταλλεύτηκε αυτήν την ασάφεια, για να διορίζει κυβερνήσεις της αρεσκείας του. Όπως προκύπτει από το δοθέν κείμενο Α του Ν. Μαρωνίτη, αποκορύφωμα της πολιτικής αυθαιρεσίας του Γεωργίου υπήρξε η ευρεία νοθεία στην εκλογική αναμέτρηση του Ιουνίου του 1874. Το γεγονός αυτό προκάλεσε την αντίδραση του νέου τότε πολιτικού Χαρίλαου Τρικούπη, ο οποίος δημοσίευσε στην εφημερίδα «Καιροί» ένα καυστικό άρθρο εναντίον του βασιλιά με τον χαρακτηριστικό τίτλο: «Τις πταίει;». Ο Τρικούπης κατονομάζει ως αποκλειστικό υπεύθυνο της παρατεταμένης πολιτικής κρίσης το θρόνο, κάνοντας λόγο για «διαστροφή των συνταγματικών θεσμών», για συγκεντρωτισμό της εξουσίας και για απολυταρχικό τρόπο διακυβέρνησης του στέμματος. Δε συμμερίζεται την άποψη ορισμένων περί ευθύνης του λαού ή των πολιτικών κομμάτων, καθώς, όπως υποστηρίζει, οι μόνες διέξοδοι για τους πολίτες είναι είτε «η υποταγή στην αυθαιρεσία είτε η επανάσταση».

β. Η λύση στο προαναφερθέν πρόβλημα δόθηκε με την ψήφιση της *αρχής της δεδηλωμένης* το 1875, η οποία βασίστηκε σε μια ιδέα του Τρικούπη, ο οποίος υποστήριξε δημόσια ότι για την αποφυγή της πολιτικής αστάθειας θα έπρεπε να συγκροτηθούν δύο μεγάλα κόμματα εξουσίας, σύμφωνα με το πρότυπο της Αγγλίας. Για να καταστεί αυτό δυνατόν, έπρεπε ο βασιλιάς να αναθέτει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης μόνο σε πολιτικό ο οποίος σαφώς είχε τη *«δεδηλωμένη»* εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας των βουλευτών. Αυτό θα στερούσε από τα κόμματα μειοψηφίας τη δυνατότητα να σχηματίζουν κυβέρνηση, θα τα ωθούσε σε συνένωση με τα μεγάλα και θα είχε ως αποτέλεσμα σταθερότερες κυβερνήσεις πλειοψηφίας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει το Κείμενο Α του Δημ. Μαρωνίτη, ο Τρικούπης με δηκτικό ύφος τάσσεται υπέρ του σχηματισμού

κυβερνήσεων πλειοψηφίας και της εδραίωσης δικομματικού συστήματος ως αντιστάθμισμα στον κίνδυνο «επαναστατικής προοπτικής».

Ο βασιλιάς, υπό την πίεση της αντιπολίτευσης και του επαναστατικού αναβρασμού του λαού, υιοθέτησε τελικά την άποψη του Τρικούπη, Όπως προκύπτει και από το κείμενο Β, που αποτελεί απόσπασμα από το λόγο του βασιλιά στη Βουλή, ο Γεώργιος αποδέχεται – στο πλαίσιο της αναγνώρισης του «γράμματος και του πνεύματος του συντάγματος» – την ανάγκη εφαρμογής της αρχής της δεδηλωμένης ως θεμελιώδες στοιχείο της αρμονικής λειτουργίας του πολιτεύματος («Απαιτών... πολιτεύματος»).

Η εξέλιξη αυτή αποτελεί τομή στην πολιτική ιστορία της χώρας, καθώς οδήγησε σε μεταβολή του πολιτικού τοπίου. Το διάστημα μεταξύ του 1875 και του 1880 αποτελεί μεταβατική περίοδο. Στις εκλογές του 1875 και του 1879 κανένα κόμμα δεν κέρδισε την κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Λίγα χρόνια αργότερα, το 1884, τα δύο μεγάλα κόμματα, του Τρικούπη και του Δηλιγιάννη, έλεγχαν το 92,2% των εδρών στο Κοινοβούλιο. Το κοινοβουλευτικό σύστημα και ο δικομματισμός θεμελιώθηκαν.

ΘΕΜΑ Δ1

α. Η οριστική αντιμετώπιση του προβλήματος της διανομής των εθνικών γαιών έγινε με νομοθετικές ρυθμίσεις κατά την περίοδο 1870-1871. Στόχος των νομοθετημάτων ήταν να εξασφαλιστούν κατά προτεραιότητα οι ακτήμονες χωρικοί, με την παροχή γης, απαραίτητης για την επιβίωσή τους. Οι στόχοι ήταν αντιφατικοί και στην πραγματικότητα μόνο ο πρώτος επιτεύχθηκε σε ικανοποιητικό βαθμό. Σύμφωνα με τις σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις, οι δικαιούχοι αγρότες μπορούσαν να αγοράσουν όση γη ήθελαν, με ανώτατο όριο τα 80 στρέμματα για ξηρικά εδάφη και τα 40 στρέμματα για αρδευόμενα. Όπως προκύπτει από το κείμενο Α του Θ. Καλαφάτη, οι λόγοι που υπαγόρευαν τις μεταρρυθμίσεις αυτές της κυβέρνησης Κουμουνδούρου ήταν αρχικά κοινωνικοί. Συγκεκριμένα, παρά την ανυπαρξία συγκροτημένου κινήματος ακτημόνων, υπήρχαν εστίες εντάσεων εξαιτίας των συχνών καταπατήσεων εθνικών και εκκλησιαστικών γαιών κυρίως στην Πελοπόννησο, με «δράστες» κυρίως τους ακτήμονες ή τους μικροϊδιοκτήτες. Επομένως, κρίθηκε επιβεβλημένη η παραχώρηση αγροτεμαχίων σε αυτές τις κοινωνικές ομάδες. Ταυτόχρονα, υπήρχαν και οικονομικοί λόγοι, καθώς το κράτος προσπαθούσε να εξασφαλίσει, μέσα από τη διαδικασία της εκποίησης, τα μεγαλύτερα δυνατά έσοδα, που θα έδιναν μια ανάσα στο διαρκές δημοσιονομικό αδιέξοδο. Ο Θ. Καλαφάτης υποστηρίζει πως η αγροτική μεταρρύθμιση του 1871 είχε ως στόχο την αύξηση των εσόδων του κράτους αλλά και των τραπεζικών ιδρυμάτων καθώς και των εμπορικών ομάδων. Παράλληλα με αυτόν τον τρόπο θα ενισχύονταν οι φυτείες και οι μικρές και μεσαίες ιδιοκτησίες. Μέσω της ενίσχυσης των εξαγωγών των αγροτικών προϊόντων, οι εμπορικές ομάδες θα αναπτύσσονταν και θα μπορούσαν να καλύψουν τις ανάγκες για δάνεια των νέων μικροϊδιοκτητών. Είναι βέβαια γεγονός ότι με τη διανομή των δημόσιων κτημάτων το ελληνικό κράτος θα έχανε μεν το 25% της ακαθάριστης παραγωγής, αλλά θα αποκτούσε πολύ περισσότερα έσοδα από τους φόρους και τους δασμούς που θα επέβαλλε στα αγροτικά προϊόντα. Όλη αυτή η προσπάθεια του Αλέξανδρου Κουμουνδούρου στόχευε στη γεωργική ανάπτυξη και στην εκβιομηχάνιση της χώρας.

Το αποφασιστικό βήμα προς την ολοκλήρωση της αγροτικής μεταρρύθμισης έγινε στα ταραγμένα χρόνια του Α' Παγκοσμίου πολέμου και του «εθνικού διχασμού» από την κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη (1917). Ο στόχος ήταν διπλός: αφενός η στήριξη και ο πολλαπλασιασμός των ελληνικών ιδιοκτησιών γης στις νεοαποκτηθείσες περιοχές και αφετέρου η αποκατάσταση των προσφύγων και η πρόληψη κοινωνικών εντάσεων στον αγροτικό χώρο. Όπως αναφέρεται και στο κείμενο Β, που προέρχεται από το βιβλίο του Σ. Πετμεζά «Αγροτική οικονομία. Τα όρια του μοντέλου αγροτικής ανάπτυξης του 19^{ου} αιώνα.» , πρόθεση του Βενιζέλου ήταν η ενίσχυση του ηθικού των αγροτών, οι οποίοι αποτελούσαν το μεγαλύτερο μέρος των Ελλήνων στρατιωτών, αλλά και η αύξηση της απήχησης της ελληνικής πολιτικής στους χριστιανικούς πληθυσμούς των βόρειων επαρχιών της χώρας. Τα αποτελέσματα αυτής της αγροτικής

μεταρρύθμισης ήταν πολύ θετικά. Μάλιστα, η απαλλοτρίωση των τσιφλικιών των χριστιανών γαιοκτημόνων θα γινόταν με τη θέληση τους αφού προηγουμένως θα είχαν χορηγηθεί χρηματοδοτικά προγράμματα στους υπονήφιους ακτήμονες αγοραστές. Όμως τελικά λόγω των εντάσεων που δημιουργήθηκαν εξαιτίας του εθνικού διχασμού ανάγκασε τη κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης να προχωρήσει στην υποχρεωτική απαλλοτρίωση .

Το κείμενο Γ, που προέρχεται από το έργο του Α. Φραγκιάδη «Ελληνική οικονομία 19^{ος} -20^{ος} αιώνας», προσθέτει πως η λύση που τελικά προκρίθηκε ήταν η αντιγραφή του κοινωνικού προτύπου της Νότιας Ελλάδας και στις βόρειες επαρχίες, το οποίο στηριζόταν στη μικρή γεωργική ιδιοκτησία οικογενειακού χαρακτήρα. Το πρότυπο αυτό είχε ιδιαίτερα θετική συμβολή τόσο για τη λειτουργία του κράτους όσο και για την εδραίωση του πολιτεύματος . Άλλωστε, η διανομή των εθνικών γαιών ήταν το πιο ισχυρό μέσο για την κατοχύρωση της ελληνικής κυριαρχίας στο βόρειο τμήμα τη χώρας.

β. Όσον αφορά την υλοποίηση των προαναφερθέντων προγραμμάτων, από το 1870 ως το 1911 διανεμήθηκαν 2.650.000 στρέμματα με 370.000 παραχωρητήρια, πράγμα που δείχνει ότι οι φιλοδοξίες ή οι δυνατότητες των αγροτών για απόκτηση καλλιεργήσιμης έκτασης ήταν περιορισμένες αλλά και ο πολυτεμαχισμός της γης ήδη μεγάλος. Πρέπει να επισημανθεί ότι για τις περιοχές που χαρακτηρίζονταν ως φυτείες, ελαιόδεντρα και αμπέλια, ο μέσος όρος έκτασης των ιδιοκτησιών ήταν σαφώς μικρότερος εκείνων που προορίζονταν για καλλιέργεια δημητριακών.

Επρόκειτο όμως για σημαντική διανομή καλλιεργήσιμων γαιών, ιδιαίτερα αν συγκριθεί με τα 600.000 στρέμματα εθνικών γαιών που είχαν διανεμηθεί τα προηγούμενα χρόνια, από το 1833 μέχρι το 1870. Ωστόσο, μόνο το 50% περίπου του αντιτίμου των παραχωρούμενων γαιών πληρώθηκε τελικά στο κράτος από τους αγοραστές της εθνικής αυτής ιδιοκτησίας.

Ως προς τη αγροτική μεταρρύθμιση του 1917, η απαλλοτρίωση των μεγάλων αγροτικών ιδιοκτησιών έγινε δυνατή στα αμέσως μετά τον πόλεμο χρόνια, όταν η ανάγκη αποκατάστασης των προσφύγων βρέθηκε στο επίκεντρο του κρατικού ενδιαφέροντος. Η αναδιανομή που έγινε έφτασε στο 85% των καλλιεργήσιμων εκτάσεων στη Μακεδονία και στο 68% στη Θεσσαλία. Στο σύνολο της καλλιεργήσιμης γης της χώρας το ποσοστό αυτό ανήλθε σε 40%. Μετά από λίγα χρόνια, κάτω από την πίεση του προσφυγικού προβλήματος, η αγροτική μεταρρύθμιση ολοκληρώθηκε και οδήγησε την αγροτική οικονομία της χώρας σε καθεστώς μικροϊδιοκτησίας. Με τη σειρά της η νέα κατάσταση δημιούργησε νέα προβλήματα. Οι μικροκαλλιεργητές δυσκολεύονταν να εμπορευματοποιήσουν την παραγωγή τους και έπεφταν συχνά θύματα των εμπορών. Για να αντιμετωπιστεί αυτή η κατάσταση προωθήθηκε η ίδρυση της Αγροτικής Τράπεζας, κρατικών οργανισμών παρέμβασης και παραγωγικών συνεταιρισμών. Το αγροτικό ζήτημα απέκτησε έτσι νέο περιεχόμενο, χωρίς να προκαλέσει τις εντάσεις που γνώρισαν άλλα κράτη της Ευρώπης (Ισπανία, Βουλγαρία, Ρουμανία κ.λπ.). Τέλος, σύμφωνα με το κείμενο Γ του Α. Φραγκιάδη η αγροτική μεταρρύθμιση υλοποιήθηκε μετά το 1923, ενώ η γη που παραχωρήθηκε από το ελληνικό κράτος ανήκε είτε σε μουσουλμάνους και Βουλγάρους ανταλλαξιμους είτε σε Έλληνες μεγαλοϊδιοκτήτες.

Επιμέλεια απαντήσεων
Κακατσάκης Θεοκλής
Σκανδαλής Γιώργος